

Sondre Torp Helmersen

FOLKERETT

GYLDENDAL

Folkerett

SONDRE TORP HELMERSEN

Folkerett

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2024
1. utgave, 1. opplag 2024

ISBN 978-82-05-58566-9
Omslagsdesign: Christine Munch
Sats: Type-it AS, Trondheim 2024
Brødtekst: 10,5/15 pkt. Minion Pro
Papir: 90 g Amber Graphic
Trykk: Dimograf, Polen 2024

Alle henvendelser om boken kan rettes til
Gyldendal Akademisk
Postboks 6860 Pilestredet Park
0176 Oslo

www.gyldendal.no/akademisk
akademisk@gyldendal.no

Materialet i denne utgivelsen er vernet etter åndsverkloven. Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarframstilling bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor (www.kopino.no). Bruk av hele eller deler av utgivelsen som input eller som treningskorpus i generative modeller som kan skape tekst, bilder eller annet innhold, er ikke tillatt uten særskilt avtale.

Gyldendal vektlegger bærekraft når vi velger trykktjenester og papir. Ta godt vare på boken, og om du ikke lenger skal ha den, gjennvinn den på riktig måte. Se www.gyldendal.no

Forord

Denne boken gir en fremstilling av den alminnelige folkeretten. Den bygger i noen grad på min tidligere bok *Folkerett i et nøtteskall* (2. utgave 2018), men er betydelig utvidet og revidert. Boken er ment å kunne brukes som hovedlitteratur i folkerettsfaget på masterstudiet i rettsvitenskap. Den er også ment å kunne være til hjelp for praktikere som må ta stilling til folkerettslige spørsmål.

Boken er delt inn i ni kapitler. Det første kapittelet er en innledning. Kapittel 2 og 3 handler henholdsvis om folkerettens kilder og subjekter, som kan kalles grunnlaget for folkerettens regler. Kapittel 4 til 7 inneholder utvalgte folkerettsregler. Kapittel 8 og 9 handler henholdsvis om folkerettsbrudd og tvisteløsning, det vil si regler som er aktuelle ved brudd på folkerettsregler. Med unntak av innledningen avsluttes hvert av kapitlene med et underkapittel som handler om Norges rolle i folkeretten eller folkerettens rolle i norsk rett.

I motsetning til mange andre lærebøker i folkerett har ikke denne boken egne kapitler om de ulike delene av den spesielle folkeretten, som internasjonal strafferett, menneskerettigheter, internasjonal handelsrett og så videre. Det har tre grunner. For det første har disse rettsområdene

etter hvert blitt så omfattende at det er vanskelig å gi en nyttig fremstilling av hver av dem innenfor rammen av en lærebok i folkerett. Det virker mer hensiktsmessig at de behandles i egne bøker. For det andre har folkerettsfaget ved de juridiske fakultetene blitt kuttet ned slik at det i liten grad er plass til spesiell folkerett i læringskravene. Da synes det heller ikke nødvendig å behandle disse emnene i en lærebok. For det tredje gir dette en mulighet til å i stedet ta opp poenger fra den spesielle folkeretten i sammenheng med behandlingen av den alminnelige folkeretten. Det har jeg gjort i denne boken, og jeg tror det har gjort fremstillingen mer interessant.

Når man skal studere folkerett, bør man for det første huske at folkerett er jus. Det handler om å bygge rettslig argumentasjon på relevante rettskilder, akkurat som i nasjonal rett. Ordlyd står, som alltid, sentralt i tolkningen av kildene. Folkeretten har likevel noen særskilte utfordringer. Når man bruker en traktat, er det avgjørende om statene man skriver om, er parter i den aktuelle traktaten. Hvis man ikke vet dette, kan man forutsette det som virker mest plausibelt. Når man vil bruke sedvanerett, blir det første spørsmålet om en sedvanerettsregel faktisk eksisterer. Å besvare dette kan kreve omfattende undersøkelser og vanskelige vurderinger. Ingen forventer at studenter skal gjøre dette på eksamen. Man bør derfor ha en idé om hvilke traktater, dommer og andre dokumenter som reflekterer sedvanerett. På eksamen kan man iallfall legge til grunn at dette gjelder sentrale traktater som VCLT, VCDR, UNCLOS og deler av FN-pakten. I tillegg vil tekster fra ILC og rettspraksis fra internasjonale domstoler, særlig ICJ, ofte gi god veiledning.

Når man leser traktater i Lovdata, har man i noen tilfeller mulighet for å se en norsk oversettelse. Denne bør imidlertid ikke brukes som om den var en rettskilde. Det er svært sjelden at en norsk versjon av en traktat er en av de offisielle versjonene. FN-pakten har for eksempel seks offisielle versjoner (engelsk, fransk, spansk, arabisk, kinesisk og

russisk), mens EMKs offisielle versjoner er engelsk og fransk.¹ De norske oversettelsene av disse traktatene kan brukes hvis man leter etter en oversettelse av et begrep, men i en eksamensbesvarelse, en dom eller et prosesskriv bør man ta utgangspunkt i den engelske versjonen.

Jeg takker Stian Øby Johansen for å ha lest grundig gjennom teksten og gitt en lang rekke viktige innspill.

Sondre Torp Helmersen

Tromsø, oktober 2024

---

1 Jf. FN-pakten art. 111 og EMK art. 59.

Innhold

FORKORTELSER	17
KAPITTEL 1 INNLEDNING	19
KAPITTEL 2 RETTSKILDER	21
2.1 Innledning	21
2.2 Traktater	22
2.2.1 Innledning	22
2.2.2 Inngåelse	23
2.2.3 Hvem som omfattes	26
2.2.4 Ugyldighet	27
2.2.5 Reservasjoner	29
2.2.6 Tolkning	32
2.2.7 Endring	38
2.2.8 Opphør	39
2.3 Sedvanerett	41
2.3.1 Innledning	41
2.3.2 Identifikasjon	42
2.3.3 Hvem som omfattes	48
2.3.4 Endring	50
2.3.5 Opphør	51

2.4	Generelle rettsprinsipper	51
2.5	Subsidiære rettsmidler	53
2.5.1	Innledning	53
2.5.2	Rettsavgjørelser	53
2.5.3	Juridisk teori	57
2.6	Andre kilder	59
2.6.1	Ensidige erklæringer	59
2.6.2	Vedtak fra mellomstatlige organisasjoner	61
2.7	Motstrid mellom regler	63
2.7.1	Folkerett og nasjonal rett	63
2.7.2	FN-pakten art. 103	64
2.7.3	Jus cogens	66
2.7.4	Traktat og sedvanerett	69
2.8	Folkerettens stilling i norsk rett	70
2.8.1	Et dualistisk prinsipp	70
2.8.2	Gjennomføring av folkerett i norsk rett	74
2.8.3	Tolkning av folkerettsregler som er gjennomført i norsk rett	75
KAPITTEL 3 RETTSSUBJEKTER		79
3.1	Innledning	79
3.2	Stater	80
3.2.1	Innledning	80
3.2.2	Vilkår 1: permanent befolkning	80
3.2.3	Vilkår 2: definert territorium	81
3.2.4	Vilkår 3: indre selvstyre	82
3.2.5	Vilkår 4: ytre selvstyre	85
3.2.6	Anerkjennelse	87
3.2.7	Suverenitet	90
3.2.8	Tilegnelse og overføring av territorium	91
3.2.9	Statssuksesjon	95
3.3	Mellomstatlige organisasjoner	101
3.3.1	Innledning	101
3.3.2	Opprettelse	102
3.3.3	Organisering	103
3.3.4	Myndighet	104

3.3.5	Medlemskap	107
3.3.6	Opphør	109
3.4	Andre rettssubjekter	110
3.4.1	Innledning	110
3.4.2	Individer	110
3.4.3	Selskaper	113
3.4.4	NGO-er	114
3.4.5	Folk	115
3.5	Folkerettslige rettssubjekter i norsk rett	118
3.5.1	Fremmede stater og regjeringer	118
3.5.2	Mellomstatlige organisasjoner	121
KAPITTEL 4 JURISDIKSJON		122
4.1	Innledning	122
4.2	Tre former for jurisdiksjon	125
4.3	Territorialprinsippet	127
4.4	Personalprinsippet	130
4.5	Beskyttelsesprinsippet	131
4.6	Universalprinsippet	131
4.7	Tvilsomt: passivt personalprinsipp	133
4.8	Særegne regimer	133
4.8.1	Antarktis	133
4.8.2	Verdensrommet	134
4.9	Folkerettslige jurisdiksjonsregler i norsk rett	135
4.9.1	Strafferett og straffeprosess	135
4.9.2	Øvrige lover	140
4.9.3	Svalbard, Jan Mayen og biland	141
KAPITTEL 5 HAVRETT		143
5.1	Innledning	143
5.2	Sjøterritoriet	144
5.3	Indre farvann	145
5.4	Tilstøtende sone	146
5.5	Økonomisk sone	146
5.6	Kontinentalsokkel	149

5.7	Åpent hav	150
5.8	Grensedragning mellom stater	151
5.9	Jurisdiksjon over skip og fly	153
5.10	Havretten i norsk rett	154
5.10.1	Norske maritime soner	154
5.10.2	Norsk lovgivning i maritime soner	156
5.10.3	Havområder rundt Svalbard	157
5.10.4	Andre rettsavgjørelser om havrett	158
KAPITTEL 6 IMMUNITET OG PRIVILEGIER		161
6.1	Innledning	161
6.2	Statsimmunitet	164
6.2.1	Innledning	164
6.2.2	Staten og statens eiendom	165
6.2.3	Statens representanter	166
6.2.4	Væpnede styrker	168
6.2.5	Unntak for kommersielle transaksjoner og lignende .	169
6.2.6	Unntak for alvorlige forbrytelser	174
6.2.7	Immunitet for internasjonale straffedomstoler	177
6.3	Diplomatisk immunitet og privilegier	181
6.3.1	Innledning	181
6.3.2	Personer	183
6.3.3	Eiendom	186
6.3.4	Kommunikasjon	188
6.4	Mellomstatlige organisasjoners immunitet og privilegier	189
6.5	Folkerettslig immunitet i norsk rett	190
KAPITTEL 7 FORBUDENE MOT INTERVENSJON OG MAKTBRUK		194
7.1	Innledning	194
7.2	Forbudet mot trusler om og bruk av væpnet makt	195
7.2.1	Utgangspunkt	195
7.2.2	Vilkåret «use of force»	196
7.2.3	Aggresjonsforbrytelser	198
7.2.4	Trusler om bruk av væpnet makt	199
7.3	Unntak: selvforsvar	199

7.3.1	Individuelt og kollektivt selvforsvar	199
7.3.2	Vilkåret «armed attack»	201
7.3.3	Vilkårene nødvendig og proporsjonal	202
7.3.4	Selvforsvar mot ikke-statlige grupper	204
7.3.5	Foregripende selvforsvar	206
7.4	Unntak: vedtak fra UNSC	207
7.4.1	Sikkerhetsrådets myndighet	207
7.4.2	Vilkåret «threat to the peace»	209
7.4.3	Fredelige tiltak	210
7.4.4	Overprøving av sikkerhetsrådets vedtak	212
7.5	Unntak: samtykke	214
7.5.1	Utgangspunkt	214
7.5.2	Når flere regjeringer hevder å representere samme stat	215
7.5.3	Betydningen av jus cogens og FN-pakten art. 103 ...	216
7.6	Ikke et unntak: humanitær intervensjon	217
7.7	Forbudet mot intervensjon	218
7.8	Norske militæroperasjoner i lys av maktforbudet	221
7.8.1	Gulfkrigen (1991)	221
7.8.2	Bosniakrigen (1992–95)	221
7.8.3	Kosovokrigen (1999)	223
7.8.4	Krigen i Afghanistan (2001–2021)	224
7.8.5	Irakkkrigen (2003–2010)	225
7.8.6	Borgerkrigen i Libya (2011)	227
7.8.7	Krigen mot Den islamske staten (2014–2019)	228
KAPITTEL 8	FOLKERETTSBRUDD	230
8.1	Innledning	230
8.2	Definisjon av folkerettsbrudd	232
8.2.1	Innledning	232
8.2.2	Tilknytning til pliktsubjekt	232
8.2.3	Strid med folkerettsregel	237
8.2.4	Fravær av ansvarsfrihetsgrunner	240
8.3	Forpliktelser utløst av folkerettsbrudd	243
8.3.1	Innledning	243
8.3.2	Ophør og ikke-gjentakelse	244

8.3.3	Reparation	245
8.3.4	Alvorlige brudd på jus cogens-regler	249
8.4	Påberopelse av folkerettsbrudd	252
8.4.1	Innledning	252
8.4.2	Fornærmede stater og organisasjoner	253
8.4.3	Andre stater og organisasjoner	255
8.4.4	Flere stater eller organisasjoner ved samme folkerettsbrudd	255
8.4.5	Diplomatisk beskyttelse	256
8.5	Mottiltak	260
8.5.1	Innledning	260
8.5.2	Materielle vilkår	262
8.5.3	Personelle vilkår	264
8.5.4	Prosessuelle vilkår	265
8.6	Folkerettslige sanksjoner i norsk rett	266
KAPITTEL 9 TVISTELØSNING		267
9.1	Innledning	267
9.2	Utenomrettslig tvisteløsning	268
9.3	Folkerettens domstoler	270
9.3.1	Oversikt	270
9.3.2	Rettsgrunnlag	273
9.3.3	Sammensetning	274
9.4	Hvilke saker som behandles	276
9.4.1	Rettssspørsmål	276
9.4.2	Parter	279
9.5	Vilkår for domstolsprøving	284
9.5.1	Samtykke fra partene	284
9.5.2	Krav om «dispute»	287
9.5.3	Rettslig interesse	288
9.5.4	Nødvendig tredjepart	290
9.5.5	Betydningen av nasjonale rettsprosesser	291
9.6	Domstolenes avgjørelser	292
9.6.1	Prosessuelle avgjørelser	292
9.6.2	Provisoriske tiltak	293

9.6.3	Endelige avgjørelser	294
9.6.4	Anke, tolkning og revisjon	295
9.6.5	Fullbyrdelse	296
9.7	Rådgivende uttalelser og <i>general comments</i>	298
9.7.1	Innledning	298
9.7.2	Hvem som kan spørre	298
9.7.3	Hva det kan spørres om	299
9.7.4	Adgang til å nekte å svare	300
9.7.5	Virkning	301
9.8	Norges deltakelse i internasjonal tvisteløsning	302
REGISTER		306
Litteratur		306
Nettsider		309
Traktater		310
Vedtak fra mellomstatlige organisasjoner		314
Regelverk for internasjonale domstoler		317
Annet		317
Internasjonal rettspraksis		318
Nasjonal rett		331
Utenlandsk lovgivning		334
Rettspraksis fra utenlandske domstoler		334
STIKKORD		335